

vorm. Tevens straalt in de behandeling van die zuiver wetenschappelijke stof ook het vroom gemoed van den schrijver hier en daar verkwikkend door. En terwijl hij allerlei godsdiensten ter sprake brengt, komt zijne hooge waardeering van het Christendom telkens weldadig uit.

Doch het een en ander geldt van alles wat uit zijne vruchtbare pen is gevloeid. En dat is niet weinig. De reeks van Verhandelingen, door hem in binnen- en buitenlandsche tijdschriften geplaatst, zou meer dan een boekdeel vullen. In 1886—8 schreef hij, in antwoord op een vereerende opdracht uit Duitschland, een *Babylonisch-Assyrische Geschichte bis zur Eroberung Babels durch Cyrus*, een werk, waarvan hier te lande minder notitie is genomen dan het verdiende. In 1895 verscheen zijne *Geschiedenis van den godsdienst tot aan de heerschappij der wereldgodsdiensten* op nieuw, maar nu geheel omgewerkt en vermeerderd, onder den titel: *De Geschiedenis van den godsdienst in de oudheid tot op Alexander den Grooten*.

Het is nog slechts een eerste deel van dit belangrijk werk; daarin worden de godsdiensten der Egyptenaren, Babyloniërs en Assyriërs, Voor-Aziaten, waaronder Israëel, behandeld, in overeenstemming met de vorderingen, door de wetenschap sedert 1876 gemaakt. In een tweede deel zullen de godsdiensten van Oud-Perzië, Klein-Azië, Griekenland en Italië aan de beurt komen: Wij hebben dus nog heel wat te wachten. En dan komt daarbij, dat in het eind van dit jaar door hem de tweede helft zijner *Gifford-lectures* te Edinburg zal worden gehouden en uitgegeven, waarnaar door ieder, die de eerste tien voorlezingen kent, met verlangen wordt uitgezien. Wel mogen wij van den schrijver zeggen: Zijn oog is niet verdonkerd en zijn kracht van geest niet vergaan. Zijn kracht van *lichaam* laat wel eens wat te wenschen over. „De Tiele's zijn niet sterk, maar taai,” zei mij iemand die het weten kon. Ook in dit opzicht heeft hij echter niet te klagen. Zijn teere constitutie in aanmerking genomen, is het verwonderlijk, hoeveel hij nog op zijn hoogen leeftijd vermag. Want, al doen de werken, door hem geschreven, zich eenvoudig voor, er zit heel wat arbeid achter. Er moet heel wat gelezen en overdacht, gewikt en gewogen worden, eer men een gevestigde opinie heeft over de belangrijke vraagstukken, door hem behandeld. Men kan dat eenigszins nagaan, als men de bibliographische aantekeningen inziet, waarin een schat van werken wordt opgenoemd, en niet alleen opgenoemd, maar met een kort woord, naar hun inhoud en waarde, gekenmerkt. Dan komt nog daarbij, dat de schrijver de talen, waarin de bronnen, door hem geraadpleegd, geschreven zijn, moest kennen, om zelfstandig te kunnen oordeelen.

Maar onder al de uitnemende eigenschappen van dezen merkwaardigen man behoort ook deze, dat hij in buitengewone mate de gave der talen bezit. Behalve in de moderne talen, is hij niet alleen tehuis in het Latijn en Grieksch en Hebreeuwsch, maar ook in het Sanskriet en Assyrisch, waarschijnlijk ook wel in het Syrisch en Arabisch. Zonder overdrijving kon hij in de Voorrede van zijne *Babylonisch-Assyrische Geschichte* verklaren, dat het hem geen moeite zou hebben gekost, dat boek, dat hij door een ander had